

JESÚS DE NATZARET: LA FASCINACIÓ D'UN NOM

ARMAND PUIG I TÀRRECH

Dos mil anys després de la vida i la mort de la persona que més ha determinat la història de la humanitat, les preguntes no manquen ni l'atracció del personatge no minva. En els darrers temps l'interès per la figura històrica de Jesús ha crescut notablement. Llibres, pel·lícules, articles i debats s'esforcen per precisar el dibuix personal d'un jueu de Galilea que passà quasi de puntetes per la catifa central de la història del seu temps, i que, posteriorment, a mesura que els segles se succeïen, hi deixà una petjada profunda.

LES FONTS DE LA VIDA DE JESÚS

La primera afirmació és que no es pot posar en dubte l'existència històrica de Jesús de Natzaret. El testimoni de les fonts grecoromanes, jueves, cristianes (canòniques i apòcrifes) i musulmanes és unànime en aquest sentit. No hi ha cap historiador solvent que negui la validesa del conjunt de testimonis que posseïm, heterogenis i plurals. D'altra banda, les fonts històriques són molt desiguals en extensió i qualitat. Per exemple, l'historiador romà Suetoni escriu, a començament del segle II, la *Vida dels Dotze Cèsars*. En la *Vida de Claudi XXV* esmenta, en dues ratlles, que una mica abans de l'any 50 dC l'emperador Claudi expulsà els jueus de Roma perquè hi havia entre ells aldarulls "per instigació de Chrestos / Christus": la qüestió de la messianitat de Jesús ("Christus" equival, en grec, a Messies) ja dividia els jueus romans vint anys després de la seva

mort!

Per un altre costat, tot fa pensar que, en els anys 50, ja existia en l'àrea de Síria-Palestina el primer document escrit cristià, l'anomenada font Q, que recollia un seguit de paraules de Jesús, actualment escampades entre els evangelis de Mateu i Lluc. La font Q contenia, probablement, entre 300 i 325 ratlles de text grec, força més que les notícies breus, però altament significatives, de les fonts romanes i jueves. Amb tot, els quatre evangelis canònics (Mateu, Marc, Lluc i Joan) són la font històrica més àmplia sobre la figura de Jesús i, a més, una font històrica de primera importància per conèixer, en general, el judaisme del segle Ier. Els evangelis són usats pels historiadors actuals, jueus i cristians, com una font de gran riquesa. I els evangelis apòcrifs? L'any 1945 es descobrí a Nag Hammadi un text complet, en copte, de l'evangeli de Tomàs. De les 114 unitats literàries de què consta aquest evangeli, la meitat són afins als materials que trobem en els evangelis canònics i serveixen per arribar a les formes més primitives dels textos. Es podria pensar que l'altra meitat són paraules autèntiques de Jesús que no haurien estat integrades en els evangelis canònics. La recerca crítica sobre Tomàs mostra que bona part d'aquests materials tenen un origen gnòstic i són, de fet, posteriors als evangelis canònics (escrits entre els anys 60 i 100): la redacció final de Tomàs

1. Trobareu la traducció de l'evangeli de Tomàs en el volum 17 de la col·lecció "Clàssics del Cristianisme" (ed. Proa), que porta per títol *Apòcrifs del Nou Testament*.

és dels anys 125-130.¹

El tema de les fonts és de gran importància perquè l'accés a qualsevol personatge històric és impossible sense una bona documentació. En el cas de Jesús, aquesta documentació és molt pròxima a la vida del personatge. Els primers documents que parlen de Jesús (les cartes de Pau i la font Q) són dels anys 50. Cap a l'any 100 la major part dels llibres que formen el Nou Testament ja estaven escrits: el pas de la tradició oral a la tradició escrita va ser molt ràpid. I el primer papir conservat amb un fragment evangèlic (Jn 18) prové d'Egipte i és tan sols de l'any 125 dC. Cal tenir present que els primers manuscrits de la *Iliada*, atribuïda a Homer el segle VIII abans de Crist, són del segle VIII després de Crist!

De fet, Jesús no va escriure mai cap text ni tampoc els seus deixebles prenien notes quan ell parlava. El sistema utilitzat pels deixebles dels rabins o mestres jueus de l'època, i, per tant, també per Jesús, era el de l'escolta atenta i la retenció memorística. Tant és així que els ense-nyaments dels dos grans rabins fariseus contemporanis de Jesús, que es deien Hil·lel i Xammai, van ser posats per escrit no abans de l'any 200, data en què fou redactada la Mixnà, que és el cos central del Talmud. Significativament, de Jesús es memoritza i es recorda el que va dir (sentències, paràboles, controvèrsies), però també el que va fer (miracles, viatges, crides de deixebles). Per tant, els evangelis tenen una alta fiabilitat històrica, si bé cal llegir-los amb esperit crític, ja que les informacions que s'hi troben han estat escrites i reelaborades per la primera comunitat cristiana. Allò que Jesús va dir i va fer interessa als primers cristians perquè aquests no es limiten a recordar-lo sinó que el reconeixen com a Fill de Déu ressuscitat d'entre els morts: la vida de Jesús no és, per a ells, pura arqueologia històrica, sinó punt de referència fonamental per als qui viuen de la seva persona i del seu missatge.

UN APUNT BIOGRÀFIC

Jesús nasqué cap al final del regnat d'Herodes el Gran, el qual morí l'any 4 aC. Quan en el segle VI el monjo Dionís el Petit proposà de comptar els anys no des de la fundació de Roma sinó des del naixement de Jesús, cometé un error i col·locà l'any primer de l'era cristiana quatre o sis anys més tard del que li hauria tocat: ara seríem, doncs, al 2005 o al 2007. Desconeixem el dia i l'hora exactes del naixement de Jesús. El lloc on Maria, la seva mare, el va infantar va ser Betlem o, potser, Natzaret, que era on hi havia la llar familiar de Maria i Josep. El naixement de Jesús arribà enmig de la pobresa material (la família de Jesús no era benestant) i de l'anonimat (el ressò "mediàtic" del seu naixement fou inexistent: Lluc parla tan sols dels àngels, els estols celestials, i dels pastors, els pobres de la terra).

Pel que fa al final de la seva vida, és molt probable que Jesús morís el divendres dia set d'abril de l'any 30, que aquell any era vigília de la gran festa jueva de Pasqua, cap a les tres de la tarda, en un turó anomenat Gòlgota o Lloc de la Calavera, davant les muralles de Jerusalem, on l'havien crucificat. En aquest punt, les dades són molt més precises. Notem que els episodis al voltant del final de la vida de Jesús (el sopar de comiat amb els deixebles, la detenció, el procés davant Pilat, la sentència, l'execució, la sepultura) i més enllà de la seva mort (la descoberta de la tomba buida per part de les dones i unes quantes aparicions als seus deixebles i seguidors) mereixen una atenció molt especial. Així ho testimonien els relats evangèlics (Mt 26-28; Mc 14-16; Lc 22-24; Jn 13-20) i l'Evangelí de Pere, text apòcrif del segle II, editat en el volum esmentat de "Clàssics del Cristianisme". De fet, Tàcit, historiador romà d'inicis del segle II, relata en els seus *Annals* (XV, 44) l'incendi de Roma per Neró i l'acusació que l'emperador féu recaure sobre els cristians, i afegeix: "(el nom de cristians) els ve de Crist, el qual,

sota el regnat de Tiberi, fou condemnat a mort pel procurador Ponç Pilat". La condemna de Jesús per part de Pilat també és esmentada per Flavi Josep, historiador jueu del segle Ier (*Antiguitats Jueves* XVIII, 63-64). En canvi, el Talmud de Babilònia, compilat el segle V, refereix una tradició antiga que situa la mort de Jesús la vigília del dia de Pasqua: "No es trobà ningú que testimoniés a favor d'ell i, per tant, va ser penjat la vigília de Pasqua" (*Sanhedrin* 43 a).

UNA FIGURA PARADOXAL DE LA HISTÒRIA HUMANA

Jesús no és un personatge famós de la seva època. Fora de l'àmbit galileu és un profeta desconegut. Abans de deixar la llar familiar, Natzalet, és un home que treballa a casa seva al costat del qui tots coneixen com el seu pare, Josep. Quan aquest mor, es queden sols ell i la seva mare, Maria. A Natzalet hi viuen altres parents seus, homes i dones. Jesús no és pagès ni pastor sinó un menestral, és a dir, una barreja de fuster i ferrer, que treballa per a la gent del poble o fins i tot de poblacions veïnes (per exemple, Sèpforis, l'antiga capital jueva de Galilea). Natzalet és un poble petit habitat únicament per jueus, observants de la seva religió i més aviat nacionalistes, com la resta de galileus. Jesús aprèn les Escriptures, sobretot els salms, a l'escola adjacent a la sinagoga: aprendre de lletra i aprendre les oracions, memoritzant-les, és una sola cosa. La vida de Jesús, infant, adolescent, jove i adult es mou en la quotidianitat de Natzalet.

L'únic fet que podia sorprendre relativament els seus convilatans és que, arribat a la vintena d'anys, Jesús, a diferència dels altres xicots de la seva edat, no es casés. El matrimoni hagués estat desitjable per a un home com ell, fill únic de mare viuda, i moralment obligatori des del punt de vista religiós, segons el conegut manament bíblic: "Creixeu i multipliqueu-vos". I, malgrat tot, Jesús decideix no casar-se. Com dirà ell mateix més endavant, "n'hi ha que renunciïn a casar-se

per causa del Regne del cel" (Mt 19,12).

Cap als trenta anys, Jesús se'n va de Natzalet, el seu poble, situat a la muntanya, no lluny del Tabor, i s'instal·la a Cafarnaüm, vora el llac de Galilea, una població comercial i d'ambient cosmopolita, de majoria jueva, ben comunicada. Cafarnaüm es troba entre dues ciutats hel·lenístiques, que Jesús, pel que sembla, no visitarà mai: Tiberíades, la nova capital de Galilea, manada construir per Herodes Antipes en honor de l'emperador Tiberi, i Júlies, edificada en honor de la família imperial (els Julis). De fet, els primers deixebles són pescadors: els germans Simó (Pere) i Andreu són del poble jueu de Betsaida, tocant a Júlies. Els també germans Jaume i Joan porten el sobrenom de "boanerges" o "fills del tro", allò que en català en diríem "arrauxats". La connotació política no és lluny d'aquesta expressió peculiar.

Amb aquests quatre i altres, Jesús comença una vida itinerant per Galilea, amb Cafarnaüm com a base i refugi. Abans, però, d'iniciar-la, Jesús ha anat a trobar un profeta de vida ascètica i missatge apocalíptic, Joan, de sobrenom el Baptista, que habita al desert de Judea, a la regió de Perea, també sota la jurisdicció d'Herodes Antipes, i és molt considerat per la seva vida santa. Joan acull tots els qui se li acosten, sense fer distincions de cap mena, i els exhorta a canviar de vida davant l'imminent judici de Déu: el baptisme és el signe d'una vida diferent. L'impacte del Baptista sobre Jesús és evident. D'ell dirà: "Entre els nascuts de dona no n'hi ha hagut cap de més gran que Joan Baptista" (Mt 11,11 par. Lc 7,28). Jesús es farà batejar per Joan. Força autors, entre els quals J. P. Meier, opinen que el Baptista és mestre i guia de Jesús en els seus començaments. Però de fet Jesús no es presenta mai com a deixeble de Joan. Tampoc Joan no sabrà com qualificar aquell home de Natzalet, que havia vingut a fer-se batejar. En efecte, quan és tancat a la presó de Maqueront, fortalesa vora el Mar Mort, a punt de ser decapitat per Antipes, enviarà deixebles a Jesús a preguntar-li qui és en realitat... (Mt 11,2-3 par. Lc 7,18-19). Flavi Josep

ens diu que Antipes havia fet detenir el Baptista perquè temia que les seves paraules convençudes i convincents no portessin el poble a la revolta (*Antiguitats jueves* XVIII, 117-118). Als ulls del poble, Joan morirà heroicament, com un autèntic profeta, després de denunciar el comportament reprobable d'Herodes Antipes, que s'havia ajuntat amb Herodies, la dona del seu germà Filip.

I Jesús, com morirà? Durant els seus tres anys de vida itinerant per Galilea —amb esporàdiques visites a Jerusalem amb motiu d'alguna gran festa (Pasqua, Tabernacles)—, Jesús, rabí i profeta, no ha dut a terme cap realització històricament excepcional. El seu missatge té un centre, Déu i el seu Regne, i uns destinataris, la persona concreta i el seu cor. Els evangelis subratllen l'èxit de Jesús entre la gent i fins i tot el magnifiquen: les seves paraules i els seus miracles guareixen i restauen. Però Jesús no s'entén a si mateix com un líder de masses. Evita de ser considerat el Messies que vencerà els romans i alliberarà Israel. Evita el triomf fàcil, resultat dels senyals prodigiosos que fa, i es manté lluny del poder i de les seves servituds. Aquells que el segueixen sense defallir són pocs, entre els quals algunes dones, cosa sorprenent en el judaisme de l'època. El moviment d'adhesions al seu missatge és desigual, fort al començament però amb tendència a minvar quan queda clar que Jesús no lluitarà per foragitar el domini de l'emperador romà i establir un règim teocràtic: el Regne que Jesús anuncia és un món nou, no un nou règim. Mai el seu camí no és el camí dels violents, institucionals o marginals. El seu destí és el dels profetes com Jeremies: la incomprensió i el rebuig per part del seu propi poble i dels seus dirigents.

En efecte, tal com fa notar J. P. Lémonon, Jesús és l'únic profeta jueu del segle primer que ha estat portat directament davant els romans per les autoritats religioses del seu poble. La condemna a mort de Jesús de Natzaret ha estat decretada per l'únic que podia fer-ho legalment, el governador romà Ponç Pilat, però els responsables de la seva

execució són més aviat els dirigents religiosos del Sanedrí i del temple, amb el Gran Sacerdot al capdavant. Després d'una vida dedicada a la causa del bé, la veritat i la justícia, és a dir, la causa de Déu, Jesús mor com a blasfem i fals profeta, com algú que ha enganyat el poble d'Israel amb les seves impostures. Així ho trobem en Mt 27,63-64 en boca dels dirigents jueus que van a trobar Pilat perquè posi guàrdia al sepulcre de Jesús i que el qualifiquen d'"impostor". Amb paraules semblants s'expressa el Talmud de Babilònia: "(Jesús de Natzaret)... ha enganyat i esgarriat Israel" (*Sanhedrin* 43 a). Els màxims dirigents del poble estan convençuts que Jesús és un perill per a l'*status quo* i que convé eliminar-lo.

L'alerta ha arribat amb dos fets recents: l'entrada triomfal de Jesús a Jerusalem i la purificació del temple. El profeta galileu, que fins aleshores havia evitat els triomfalismes dels seus seguidors, promou la seva entrada multitudinària a Jerusalem en els darrers compassos de la seva missió. Només aleshores es deixa aclamar com a Messies, entra a la ciutat com David dalt d'un pollí, i s'hi presenta com a rei de pau, caminant damunt els mantells i el ramatge, sense cap espasa per escorta. Arribat als atris del temple, on hi havia el mercat de bestiar per ser sacrificat a l'altar i les oficines de canvi de moneda d'ús legal dins el temple, bolca les parades i les taules amb un gest profètic carregat de simbolisme: tot allò és caduc i sense sentit, i ha de ser renovat completament. Cal un nou santuari no fet per mans d'home. Tot plegat suscita la reacció immediata dels saduceus, el grup que controla el Sanedrí i el temple. El seu punt de vista queda ben expressat per les paraules posades en boca de Caifàs, el màxim dirigent jueu: "Val més que un sol home mori pel poble, i no que es perdi tot el poble" (Jn 11,50). Davant un personatge percebut com a perillós, tant religiosament (el temple és la màxima institució d'Israel) com políticament (els romans no toleraran un Messies que planti cara al poder del Cèsar), els saduceus fan pressió

perquè actuï el poder de Roma.

Tanmateix, la condemna és injusta, ja que Jesús no es proposa destruir el poder romà amb la lluita armada. Però l'astúcia i les maniobres dels dirigents jueus acabaran per imposar-se i Pilat esdevindrà el còmplice, distant i calculador, d'una sentència a mort propiciada pel silenci de l'acusat i per la seva negativa a defensar-se. Jesús és condemnat a la pena capital pròpia dels esclaus i dels qui no tenen drets civils: la crucifixió. Es tracta d'una mort lenta i cruel, que sovint arriba per asfíxia, pensada per prolongar el sofriment i precedida d'una flagel·lació severa que castigava el cos del reu. Jesús comparteix la seva sort amb dos condemnats més, dos "bandolers", lladres de camí ral o bé resistents contra l'ocupació romana. En tot cas, Pilat condemna Jesús per una causa política, l'única vàlida des de la legalitat romana. Així ho expressa el rètol (*titulus*) de la creu: "Jesús de Natzaret, el rei dels jueus", és a dir, enemic de Roma.

UN FUTUR IMPREVIST

Quan Jesús mor, sembla que tot s'ha acabat. Queden enrere les seves converses i debats amb els fariseus, el grup jueu coetani més afí als seus plantejaments. Sembla que els saduceus han guanyat la partida i s'ha acabat la memòria d'aquell profeta galileu de vida curta i fugaç. No tenen opinió els essenis, el grup sectari del Mar Mort, elitista i escrupolós en el compliment de la Llei, amb qui Jesús, home que esborra fronteres de tot tipus, no ha tingut contactes. Tampoc no tenen opinió els qui defensen la lluita armada com a mitjà per destruir Roma, indiferents davant un presumpte pretendent messiànic que mai no ha cregut en l'eficàcia de l'espasa.

Pel que fa als deixebles, els sentiments de deserció i de por, de confusió i avergonyiment es barregen. Cap d'ells no ha fet costat a Jesús en el moment crucial: no volien morir, ni tan sols aque-

lls que sospiraven per ser els primers, a la dreta i a l'esquerra, en el moment de l'entronització del Messies-Rei d'Israel. El portaveu, Simó (Pere), l'ha negat, i de Judes, un dels Dotze, ha sortit la indicació per apoderar-se de Jesús. En un episodi remarkable, Lluc posa en boca de Cleofàs i d'un altre deixeble aquestes paraules: "Nosaltres esperàvem que ell seria el qui hauria alliberat Israel. Però ara ja som al tercer dia des que han passat aquestes coses" (Lc 24,21). Les dones, testimonis quasi únics de la mort i sepultura de Jesús, ara van al sepulcre a ungir el cos del crucificat, abans que el dipositin dins un dels nínxols de la cambra sepulcral, nova i tancada amb una gran pedra rodona.

Tanmateix, de sobte tot canvia. De Jesús es diu que ha ressuscitat i que s'ha aparegut a alguns membres del seu grup de deixebles. Les dones afirmen que el seu sepulcre és buit. Jesús havia parlat d'un Déu pròxim i amic dels pobres i dels malalts, consol dels necessitats i indefensos, que no té en compte el passat de cadascú a l'hora de convidar-lo a casa seva. Ara, els deixebles afirmen que aquest Déu ha arribat fins al punt d'alliberar Jesús, el seu Fill, dels lligams, aparentment indestructibles, de la mort. L'historiador no pot entrar dins el sepulcre, però de fora estant constata que el moviment de Jesús continua i s'aferma en el marc d'una història que no es detura.

Primerament, el cristianisme s'aferma com a magnitud diferenciada del judaisme, amb un abans i un després de l'any 70, any de la destrucció de Jerusalem per les legions romanes de Titus. L'entrada de persones no jueves a la comunitat cristiana comporta canvis profunds en els plantejaments i en les maneres de fer. Ben aviat es descobreix que el missatge de Jesús anava adreçat *de facto* a tots els homes i dones, sense exclusions de cap mena, i que, per tant, Pau té raó d'afirmar que el centre és l'evangeli i no la Llei de Moisès. Com diu la Carta a Diognet, un escrit del segle II, els cristians es comprenen a si mateixos com a "ànima del món", com a cor de la humanitat. Viuen amb els altres però no com els altres. No es diferencien

en res, però de fet són diferents en tot.

La minoria cristiana creixerà molt lentament durant el segle II i la primera meitat del segle III. Són, però, una força emergent dins l'Imperi romà. Les persecucions, habituals de mitjan segle III fins als inicis del segle IV, reforçaran encara més la identitat d'aquell grup que es diu seguidor d'un antic profeta galileu. Amb Constantí, el cristianisme aconseguirà de ser religió reconeguda dins l'Imperi. Amb l'edicte de Milà (any 313), quasi tres-cents anys després de la vida i mort de Jesús de Natzaret, el cristianisme esdevé una religió mundial. El moviment de Jesús, convertit en l'Església cristiana, serà un dels pilars de la cultura europea, i les idees expressades en l'evangeli passaran a ser patrimoni comú del món sencer. ¿No era aquesta la voluntat del fundador del cristianisme, que havia dit: "El Fill de l'home ha vingut a donar la vida en rescat per tothom"?

BIBLIOGRAFIA

J. D. CROSSAN. *Jesus. A Revolutionary Biography.* San Francisco: Harper, 1994 (trad. castellana, Grijalbo).

D. MARGUERAT. *L'homme qui venait de Nazareth. Ce que l'on peut savoir aujourd'hui de Jésus.* Aubonne: Moulin, 1995 (trad. catalana, Claret).

J. P. MEIER. *A Marginal Jew. Rethinking the Historical Jesus. I: The Roots of the Problem and the Person; II: Mentor, Message and Miracles.* Nova York: Doubleday, 1991 i 1994 (trad. castellana, Verbo Divino).

X. PIKAZA. *La figura de Jesús: Profeta, taumaturgo, rabino, mesías* (El mundo de la Biblia). Estella: Verbo Divino, 1992.

A. PUIG I TÀRRECH. "La recherche du Jésus historique", *Biblica* 81 (2000), p. 179-201.

G. THEISSEN – A. MERZ. *Der historische Jesus. Ein Lehrbuch, Göttingen:* Vandenhoeck & Ruprecht, 1996 (trad. castellana, Sígueme).

ARMAND PUIG I TÀRRECH (La Selva del Camp, 1953) és prevere de l'arxidiòcesi de Tarragona i doctor en Ciències Bíbliques. Dirigeix l'Institut Superior de Ciències Religioses "Sant Fructuós" de Tarragona i és professor ordinari de Nou Testament de la Facultat de Teologia de Catalunya. Ha treballat sobre el Jesús històric i els evangelis sinòptics i sobre les traduccions bíbliques catalanes medievals. Va ser el coordinador de la Bíblia catalana, traducció interconfessional (BCI), publicada l'any 1993.